

Urednik niza: dr. Josip Talanga

Knjiga 4.

R.O. FILOZOFSKI FAKULTET
ODR HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOŠTI
ZAGREB - BURE SALAJA BROJ 6
Biblioteka Odsjeka za filozofiju

MFN 33

Knjižnica Filozofijskoga
Seminara u Zagrebu
Sign. A-1241-IV-2
Inv. br. 12471

Prijevod i sedmojezični tumač
temeljnih pojmo^{va} (grčki, latinski,
engleski, francuski, njemački,
ruski, novogrčki)

TOMISLAV LADAN

 H R V A T S K A
S V E U Č I L I Š N A
 N A K L A D A

Zagreb 1992.

ἀναγκαῖον πρῶτον περὶ οἰκονομίας εἰπεῖν· πᾶσα γὰρ σύγ-
κεται πόλις ἐξ οἰκιῶν. οἰκονομίας δὲ μέρη ἐξ ὧν πάλιν οἰκία
συνέστηκεν· οἰκία δὲ τέλειος ἐκ δούλων καὶ ἐλευθέρων. ἐπεὶ
δ' ἐν τοῖς ἐλαχίστοις πρῶτον ἕκαστον ζητητέον, πρῶτα δὲ 5
καὶ ἐλάχιστα μέρη οἰκίας δεσπότης καὶ δοῦλος, καὶ πόσις
καὶ ἄλοχος, καὶ πατήρ καὶ τέκνα, περὶ τριῶν ἂν τούτων
σκεπτέον εἴη τί ἕκαστον καὶ ποῖον δεῖ εἶναι. ταῦτα δ' ἐστὶ
δεσποτική καὶ γαμική (ἀνώνυμον γὰρ ἡ γυναικὸς καὶ ἀν-
δρὸς σύζευξις) καὶ τρίτον τεκνοποιητική (καὶ γὰρ αὕτη οὐκ 10
ὠνόμασται ἰδίῳ ὀνόματι). ἔστωσαν δὲ αὗται <αἱ> τρεῖς ἃς εἵπο-
μεν. ἔστι δέ τι μέρος ὃ δοκεῖ τοῖς μὲν εἶναι οἰκονομία,
τοῖς δὲ μέγιστον μέρος αὐτῆς· ὅπως δ' ἔχει, θεωρητέον·
λέγω δὲ περὶ τῆς καλουμένης χρηματιστικῆς. πρῶτον δὲ
περὶ δεσπότου καὶ δούλου εἵπωμεν, ἵνα τὰ τε πρὸς τὴν 15
ἀνάγκαν χρεῖαν ἴδωμεν, κἂν εἴ τι πρὸς τὸ εἰδέναι περὶ
αὐτῶν δυναίμεθα λαβεῖν βέλτιον τῶν νῦν ὑπολαμβάνομε-
νων. τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ ἐπιστήμη τέ τις εἶναι ἡ δεσποτεία,
καὶ ἡ αὕτη οἰκονομία καὶ δεσποτεία καὶ πολιτική καὶ βα-
σιλική, καθάπερ εἵπομεν ἀρχόμενοι· τοῖς δὲ παρὰ φύσιν 20
τὸ δεσπάζειν (νόμῳ γὰρ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι τὸν δ' ἐλεύ-
θερον, φύσει δ' οὐθὲν διαφέρειν)· διόπερ οὐδὲ δίκαιον· βίῳ γάρ.

4 Ἐπεὶ οὖν ἡ κτήσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστὶ καὶ ἡ κτητική 23
μέρος τῆς οἰκονομίας (ἄνευ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἀδύνατον
καὶ ζῆν καὶ εὖ ζῆν), ὥσπερ δὴ ταῖς ὠρισμέναις τέχναις 25
ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα, εἰ μέλλει

1253^b 2-4 ἀναγκαῖον . . . συνέστηκεν om. π³ 2 ἀναγκαῖον (vel ἀνάγ-
κη) περὶ οἰκονομίας εἰπεῖν πρότερον· πᾶσα γὰρ πόλις ἐξ οἰκιῶν σύγκεται π³
3 οἰκονομίας] οἰκίας π³Γ' πάλιν οἰκία H^aP²P³π³Γ': ἡ οἰκία πάλιν M^aP¹:
αὐθις οἰκία π³ 4 συνίσταται π³ 7-8 τούτων σκεπτέον ἂν Π¹
10 τεκνοποιητική] πατρική Aretinus 11 δὲ Susemihl: δὲ codd. Γ'
αἱ add. Jowett 17 δυναίμεθα H^aP²P³π³Γ': δυνάμεθα M^aP¹π³
19 ἡ om. H^a, pr. P³ 25 καὶ εὖ ζῆν om. Π¹ δὲ Susemihl:
δὲ H^aΠ¹P²P³: om. π³: δὲ ἐν π³

5
10
15
20
23
25
nastao, mora se prvo govoriti o gospodarstvu³¹. Jer se
svaki grad sastoji od domaćinstava³². Dijelovi gospo-
darstva su oni opet od kojih je sastavljeno domaćin-
stvo. A savršeno domaćinstvo se sastoji od robova
i slobodnjaka³³. Budući svaku pojedinost treba prvo
istražiti u najmanjim sastojcima - ~~za prvi su i najmanji~~
~~dijelovi domaćinstva gospodar i rob, te suprug~~
~~i supruga, pa otac i djeca~~ - o tome trojem moralo bi
se razvidjeti što je svako pojedino i kakvo treba biti.
Posrijedi su dakle znanost o odnosu gospodara
i roba, o bračnome odnosu (jer inače je bezimeno
spajanje žene i muža) i o trećemu, o rađanju djece³⁴
(jer se ni to ne naziva vlastitim imenom). Neka su to
ta tri odnosa kako rekosmo. Postoji još i dio koji se
jednima čini da je gospodarstvo, a jednima pak kao
najveći njegov dio. Kako pak s time stoji, valja
razmotriti. Govorim naime o takozvanome umijeću
zaradbe.³⁵

15
20
23
25
A prvo govordimo o gospodaru i robu, kako bismo
uvidjeli stvari od nužne koristi, te ako bismo o spoz-
naji tih stvari uz mogli doseći što god bolje od sadaš-
njih pretpostavki. Jer nekima se čini kako je odnos
gospodara i roba nekakva znanost, te kako su isto
i umijeće gospodarstva, pa ono vladara, državnika
i kralja, kao što rekosmo u početku. Nekima je pak
usuprot naravi gospodarenje nad drugim čovjekom
(jer sâmo je po zakonu jedan rob a drugi slobodnjak,
dok se po naravi³⁶ ništa ne razlikuju). Stoga ono nije
ni pravedno, jer je nasilno.

4
23
25
Budući je imovina³⁷ dio doma i nauk o imovini³⁸
dio gospodarstva (jer se bez potrepština ne može ni
živjeti ni dobro živjeti), i kao što bi u određenim
umijećima morala biti prisutna pripadna oruđa - ako

ἀποτελεσθήσεται τὸ ἔργον, οὕτω καὶ τῷ οἰκονομικῷ. τῶν
 δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα τὰ δὲ ἔμψυχα (οἷον τῷ κυ-
 βερνήτῃ ὁ μὲν οἶαξ ἄψυχον ὁ δὲ πρῶτος ἔμψυχον· ὁ
 30 γὰρ ὑπηρετῆς ἐν ὀργάνου εἶδει ταῖς τέχναις ἐστίν). οὕτω καὶ
 τὸ κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωὴν ἐστὶ, καὶ ἡ κτήσις πλήθος
 ὀργάνων ἐστί, καὶ ὁ δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον, καὶ ὥσπερ
 ὄργανον πρὸ ὀργάνων πᾶς ὑπηρετῆς. εἰ γὰρ ἡδυνάτο
 ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελυσθῆναι ἢ προαισθανόμενον ἀπο-
 35 τελεῖν τὸ αὐτοῦ ἔργον, <καὶ> ὥσπερ τὰ Δαϊδάλου φασὶν ἢ τοὺς
 τοῦ Ἡφαίστου τρίποδας, οὓς φῆσιν ὁ ποιητὴς αὐτομάτους θεῖον
 δύνεσθαι ἀγῶνα, οὕτως αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταὶ καὶ τὰ
 πλήκτρα ἐκίθαριζεν, οὐδὲν ἂν ἔδει οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν
 1254^a ὑπηρετῶν οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα
 ὄργανα ποιητικὰ ὄργανά ἐστι, τὸ δὲ κτῆμα πρακτικόν· ἀπὸ
 μὲν γὰρ τῆς κερκίδος ἕτερόν τι γίνεταί παρὰ τὴν χρῆσιν
 αὐτῆς, ἀπὸ δὲ τῆς ἐσθήτος καὶ τῆς κλίνης ἢ χρήσις μό-
 5 νον. ἔτι δ' ἐπεὶ διαφέρει ἡ ποίησις εἶδει καὶ ἡ πράξις,
 καὶ δέονται ἀμφοτέραι ὀργάνων, ἀνάγκη καὶ ταῦτα τὴν
 αὐτὴν ἔχειν διαφοράν. ὁ δὲ βίος πράξις, οὐ ποίησις, ἐστίν·
 διὸ καὶ ὁ δοῦλος ὑπηρετῆς τῶν πρὸς τὴν πράξιν. τὸ δὲ
 κτῆμα λέγεται ὥσπερ καὶ τὸ μόριον. τό τε γὰρ μόριον οὐ
 10 μόνον ἄλλου ἐστὶ μόριον, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἄλλου ὁμοίως δὲ
 καὶ τὸ κτῆμα. διὸ ὁ μὲν δεσπότης τοῦ δούλου δεσπότης μό-
 νον, ἐκείνου δ' οὐκ ἐστίν· ὁ δὲ δοῦλος οὐ μόνον δεσπότην δοῦ-
 13 λός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἐκείνου.

13 τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ
 δούλου καὶ τίς ἡ δύναμις, ἐκ τούτων δῆλον· ὁ γὰρ μὴ αὐτοῦ φύ-
 15 σις ἀλλ' ἄλλου ἀνθρώπου ὢν, οὗτος φύσει δοῦλός ἐστιν, ἄλλου

27 τῷ οἰκονομικῷ pr. H^a, Π¹π³: τῶν οἰκονομικῶν P²P³π³ 33 πᾶς + ὁ
 P¹Π² 35 αὐτοῦ Bekker: αὐτοῦ codd. Γ' καὶ addidi 36 Hom.
 Il. 18. 376 37 ὑποδύεσθαι M²Γ' αἰ εἰ Γ' αὐταὶ rc. π³Γ': αὐταὶ
 cet. 1254^a 6 καὶ δέονται δ' π³ 10 ὅλως H²Π²:
 ἀπλῶς Γ': ἀπλῶς ὅλως M²P¹ 14 αὐτοῦ H²M²π³ 15 ὢν Π¹,
 Alex. in Metaph.: δέ Π² 15-16 ἀλλ' οὐδ' P¹π³: ἀλλ' οὐδὲν M²

se hoće obaviti posao – tako je i u gospodara doma-
 činstva. A od oruđa jedna su neživa dok su druga
 živa³⁹ (kao što je kormilaru kormilo neživo oruđe,
 a potkormilar živo; jer u umijećima poslužnik je vrsta
 oruđa); tako je i imovina oruđe koje služi životu. 30
 Imovina se sastoji od mnoštva oruđa; i rob je neka
 živa imovina, a svaki je poslužnik oruđe koje je
 mjesto oruđa⁴⁰. Jer kada bi uzmoglo svako pojedino
 oruđe, onako kako mu se naredi ili predosjećajući
 nalog, obaviti svoj posao, kakvi kažu da su Dedalovi
 kipovi ili Hefestovi tronošci, o kojima reče pjesnik⁴¹, 35
 da 'sami od sebe dodoše na božansko zborište', te
 kad bi tako tkalački čunci tkali sami i trzalice citarale,
 onda ne bi trebalo ni graditeljima pomoćnika ni
 gospodarima robova.

Dakle, ono što se obično zove oruđima zapravo su 1254^a
 tvorbena⁴² oruđa, dok je imovina činidbeno⁴³ oruđe.
 Jer od tkalačkoga čunka nastaje nešto mimo same
 njegove upotrebe, dok od haljine ili ležaja postoji
 samo upotreba. Uz to, budući se razlikuje vrstom 5
 tvorba i činidba, te objema treba oruđa, moraju i ona
 imati takvu razliku. A život je činidba, a ne tvorba⁴⁴.
 Zbog toga je rob poslužnik u onome što služi činidbi.
 O imovini pak se govori kao o dijelu. Jer dio nije
 samo dio nečega drugoga, nego i u cijelosti pripada
 drugome. Isto tako i imovina. Zbog toga je gospodar 10
 samo gospodar roba, i ne pripada mu; rob dočim nije
 samo rob gospodarev, nego mu i u cijelosti pripada. 13

Iz tih je stvari dakle jasno što je narav roba i koja 13
 mu je mogućnost. Jer onaj koji po naravi ne pripada
 sebi nego drugomu čovjeku, taj je po naravi rob; 15

δ' ἐστὶν ἄνθρωπος ὃς ἂν κτῆμα ἢ ἄνθρωπος ὢν, κτῆμα δὲ ὄργανον πρακτικὸν καὶ χωριστόν.

5 Πότερον δ' ἔστι τις φύσει 17
τοιοῦτος ἢ οὐ, καὶ πότερον βέλτιον καὶ δίκαιόν τινι δουλεύειν
ἢ οὐ, ἀλλὰ πᾶσα δουλεία παρὰ φύσιν ἐστὶ, μετὰ ταῦτα
σκεπτόν. οὐ χαλεπὸν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θεωρῆσαι καὶ ἐκ 20
τῶν γνωμένων καταμαθεῖν. τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι
οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστὶ,
καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε τὰ μὲν ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι
τὰ δ' ἐπὶ τὸ ἄρχειν. καὶ εἶδη πολλὰ καὶ ἀρχόντων καὶ
ἀρχομένων ἔστιν (καὶ αἰεὶ βελτίων ἢ ἀρχῇ ἢ τῶν βελτιόνων 25
ἀρχομένων, οἷον ἀνθρώπου ἢ θηρίου· τὸ γὰρ ἀποτελούμενον
ὑπὸ τῶν βελτιόνων βέλτιον ἔργον· ὅπου δὲ τὸ μὲν ἄρχει
τὸ δ' ἄρχεται, ἔστι τι τούτων ἔργον)· ὅσα γὰρ ἐκ πλείονων
συνέστηκε καὶ γίνεται ἐν τι κοινόν, εἴτε ἐκ συνεχῶν εἴτε ἐκ
διηρημένων, ἐν ᾧ πασιν ἐμφαίνεται τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχό- 30
μενον, καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἀπάσης φύσεως ἐνυπάρχει τοῖς
ἐμφύχοις· καὶ γὰρ ἐν τοῖς μὴ μετέχουσι ζωῆς ἔστι τις
ἀρχή, οἷον ἀρμονίας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἐξωτερικωτέ-
ρας ἐστὶ σκέψεως· τὸ δὲ ζῶον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς
καὶ σώματος, ὧν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει τὸ δ' ἀρχό- 35
μενον. δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον
τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις· διὸ καὶ τὸν βέλ-
τιστα διακείμενον καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν ἄν-
θρωπον θεωρήτεον, ἐν ᾧ τοῦτο δῆλον· τῶν γὰρ μοχθηρῶν ἢ
μοχθηρῶς ἐχόντων δόξειεν ἂν ἄρχειν πολλάκις τὸ σῶμα 1254^b
τῆς ψυχῆς διὰ τὸ φαύλως καὶ παρὰ φύσιν ἔχειν.

ἔστι 2
δ' οὖν, ὥσπερ λέγομεν, πρῶτον ἐν ζώῳ θεωρῆσαι καὶ δε-

16 ἦ] ἢ M^sΓ ἄνθρωπος ὢν π³: δοῦλος ὢν H^aM^sP²P³π³: δοῦλος ἢ Γ:
ἄνθρωπος ὢν δοῦλος ὢν π³ 27 ὑπὸ Bekker: ἀπὸ codd. Γ 33 ἀρ-
μονίας] ἐν ἀρμονίᾳ Susemihl: ἀρμονίαις vel ἐν ἀρμονίαις Richards
39 μοχθηρῶν ἢ μοχθηρῶς] pestilentium et prave Guil. 1254^b 2 καὶ
παρὰ φύσιν om. M^sP¹ περὶ Π²

a drugomu pripada čovjek koji, budući čovjekom, također je i imovina. Imovina je pak oruđe činidbeno i izdvojivo⁴⁵.

5 A je li pak tkogod naravlju takav ili nije, i je li bolje 17
i pravednije robovati komu ili ne, nego je cjelokupno
ropstvo usuprot naravi, nakon toga valja razvidjeti. 20
A to nije teško ni po razlogu znanstveno promotriti,
niti iz činjenica razaznati. Jer 'vladati' i 'biti vladan',
ne pripada samo nužnostima, nego i probitačno-
stima, i već odmah od rođenja neki se tako odvajaju:
jedni da se njima vlada, drugi pak da vladaju.
I postoje mnoge vrste vladatelja i vladanih (i uvijek je
bolja vladavina nad boljim vladanicima, kao što je 25
ona nad čovjekom bolja nego nad zvijeri; jer rad
obavljen od boljih je bolji, a gdje jedno vlada, dok je
drugo vladano, nastaje neki njihov rad;⁴⁶) jer sve one
stvari koje su od više sastojaka složene i postaju
štogod jedno zajedničko, bilo od neprekidnih bilo od
razdvojenih [dijelova], u svima se takvima pokazuje 30
'vladajuće' i 'vladano', i to je po cjelokupnoj njihovoj
naravi prisutno u živim bićima, ali i u onih što ne
sudjeluju u životu postoji nekakva vladavina, kao ona
glazbenog sklada. Ali to je možda izvan ovoga istraži-
vanja.

[Živo biće⁴⁷ se prvotno sastoji od duše i tijela, od
kojih je jedno po naravi vladajuće a drugo vladano.] 35
A treba razvidjeti u bića što se ponašaju prema naravi
radije po onome što biva po naravi negoli po onima
što su iskvarena. Zbog toga se mora znanstveno
promatrati onaj čovjek koji je najboljeg stanja i tije-
lom i dušom, u kojemu je to bjelodano. Jer u izopače-
nikâ, ili onih koji se opako ponašaju, činilo bi se često
kako vlada tijelo dušom, zbog toga što im je stanje 1254^b
nevaljalo i usuprot naravi. 2

Može se dakle, kao što rekosmo, u živoga bića 2

σποτικήν ἀρχήν καὶ πολιτικήν· ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τοῦ σώ-
 5 ματος ἄρχει δεσποτικήν ἀρχήν, ὁ δὲ νοῦς τῆς ὀρέξεως πολι-
 τικήν ἢ βασιλικήν· ἐν οἷς φανερόν ἐστιν ὅτι κατὰ φύ-
 σιν καὶ συμφέρον τὸ ἄρχεσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τῆς ψυ-
 χῆς, καὶ τῷ παθητικῷ μορίῳ ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ μορίου τοῦ
 λόγον ἔχοντος, τὸ δ' ἐξ ἴσου ἢ ἀνάπαλιν βλαβερόν πᾶσιν.
 10 πάλιν ἐν ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις ὡσαύτως· τὰ
 μὲν γὰρ ἡμερα τῶν ἀγρίων βελτίω τὴν φύσιν, τούτοις δὲ
 πᾶσι βέλτιον ἄρχεσθαι ὑπ' ἀνθρώπου· τυγχάνει γὰρ σω-
 τηρίας οὕτως. ἔτι δὲ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει τὸ μὲν
 κρεῖττον τὸ δὲ χεῖρον, καὶ τὸ μὲν ἄρχον τὸ δ' ἀρχόμενον· τὸν
 15 αὐτὸν δὲ τρόπον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ἐπὶ πάντων ἀνθρώ-
 πων· ὅσοι μὲν οὖν τοσοῦτον διεστᾶσιν ὅσον ψυχὴ σώματος
 καὶ ἄνθρωπος θηρίου (διάκεινται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ὅσων
 ἐστὶν ἔργον ἢ τοῦ σώματος χρήσις, καὶ τοῦτ' ἐστ' ἀπ' αὐτῶν
 βέλτιστον), οὗτοι μὲν εἰσι φύσει δοῦλοι, οἷς βέλτιόν ἐστιν
 20 ἄρχεσθαι ταύτην τὴν ἀρχήν, εἴπερ καὶ τοῖς εἰρημένοις. ἔστι
 γὰρ φύσει δοῦλος ὁ δυνάμενος ἄλλου εἶναι (διὸ καὶ ἄλλου
 ἐστίν), καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον ὅσον αἰσθάνεσθαι ἀλλὰ
 μὴ ἔχειν. τὰ γὰρ ἄλλα ζῶα οὐ λόγῳ [αἰσθανόμενα] ἀλλὰ
 παθήμασιν ὑπηρετεῖ. καὶ ἡ χρεια δὲ παραλλάττει μικρόν·
 25 ἡ γὰρ πρὸς τὰναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ'
 ἀμφοῖν, παρὰ τε τῶν δούλων καὶ παρὰ τῶν ἡμέρων ζώων.
 βούλεται μὲν οὖν ἡ φύσις καὶ τὰ σώματα διαφέροντα
 ποιεῖν τὰ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων, τὰ μὲν ἰσχυρὰ
 πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν, τὰ δ' ὀρθὰ καὶ ἄχρηστα πρὸς
 30 τὰς τοιαύτας ἐργασίας, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς πολιτικὸν
 βίον (οὗτος δὲ καὶ γίνεται διηρημένος εἰς τε τὴν πολεμικὴν
 χρειαὴν καὶ τὴν εἰρηνικὴν), συμβαίνει δὲ πολλάκις καὶ τοῦ-
 ναντίον, τοὺς μὲν τὰ σώματα ἔχειν ἐλευθέρων τοὺς δὲ τὰς

6 ἢ Richards: καὶ codd. Γ
 M^s: διεστᾶσι τοιοῦτον P¹
 αἰσθανόμενα secl. Bender

14 καὶ om. Π²
 17 δὲ π²Γ: om. cel.
 28 ποιεῖ P²P³

16 διεστᾶσι τοσοῦτον
 23 λόγου Π²
 31 καὶ om. π³

prvo znanstveno promatrati i gospodareva i držav-
 5 nička vladavina. Jer duša vlada tijelom vlašću gospo-
dara, dok um nad žudnjom ima državničku ili kraljev-
sku vlast! Po tima je stvarima bjelodano kako je
 i prema naravi i probitačna vladavina duše nad tije-
 lom, te uma i razumnog dijela nad čuvstvenim dije-
 10 lom, dočim njihova jednaka ili obrnuta vladavina
štetna je svima. A isto je tako i s čovjekom i ostalim
životinjama. Jer one pitome od divljih su bolje po
 naravi, i tima je svima bolje da čovjek njima vlada.
 Tako se naime, održavaju na životu. Uz to, i muško
 naprama žensku, po naravi je jedno bolje a drugo
 gore, i jedno vladajuće a drugo vladano. A nužno je
 15 da istim načinom biva i u svih ostalih ljudi. Oni dakle
 koji se toliko razlikuju koliko duša od tijela i čovjek
 od zvijeri (a takvim načinom bivaju oni kojima se rad
 sastoji od upotrebe tijela, i to je ono od njih najbo-
 lje), ti su po naravi robovi, i tima je bolje da bivaju
 vladani takvom vlašću, kao i onima već spomenutim.
 Jer po naravi je rob onaj koji je uzmožan pripadati
 20 drugomu (i stoga i pripada drugomu), i koji je dionik
 razuma onoliko koliko ga osjeća, ali ga i ne posje-
 duje. Ostale, naime, životinje služe ne time što osje-
ćaju razum, nego nagnane porivima. Nu upotreba se
njihova malo razlikuje; jer pomaganje tijelom,
 25 a poradi životnih potreba, nalazi se u obojih, kako
u robova tako i u pitomih životinja.

Narav, dakle, želi učiniti različitim i tjelesa slobod-
 njakâ i robova, jedna snažnima za nužnu uporabu,
 druga uspravnim i nekorisnim za takve radnje, ali
 30 korisna za državni život (koji se dijeli na potrebe rata
 i one mira), a događa se često i suprotno, da jedni
 imaju tjelesa slobodnjaka, a drugi duše. Ovo je pak

ψυχάς· ἐπεὶ τοῦτό γε φανερόν, ὥς εἰ τοσοῦτον γένοιτο διά-
φοροι τὸ σῶμα μόνον ὅσον αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες, τοὺς ὑπο- 35
λειπομένους πάντες φαίεν ἂν ἀξίους εἶναι τούτοις δουλεύειν.
εἰ δ' ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθές, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ
τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ῥᾶδιον ἰδεῖν
τό τε τῆς ψυχῆς κάλλος καὶ τὸ τοῦ σώματος. ὅτι μὲν 1255^a
τοῖνν εἰσὶ φύσει τινὲς οἱ μὲν ἐλεύθεροι οἱ δὲ δούλοι, φα-
νερόν, οἷς καὶ συμφέρει τὸ δουλεύειν καὶ δίκαιόν ἐστιν.
6 "Ὅτι δὲ καὶ οἱ τάναντία φάσκοντες τρόπον τινα λέγουσιν
ὀρθῶς, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. διχῶς γὰρ λέγεται τὸ δουλεύειν
καὶ ὁ δούλος. ἔστι γὰρ τις καὶ κατὰ νόμον δούλος καὶ 5
δουλεύων· ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν ἐν ᾗ τὰ κατὰ
πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναι φασιν. τοῦτο δὲ
τὸ δίκαιον πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς νόμοις ὥσπερ ῥήτορα γρά-
φονται παρανόμων, ὥς δεινὸν <ὄν> εἰ τοῦ βιάσασθαι δυναμένου
καὶ κατὰ δύναμιν κρείττονος ἔσται δούλον καὶ ἀρχόμενον 10
τὸ βιασθέν. καὶ τοῖς μὲν οὕτως δοκεῖ τοῖς δ' ἐκείνως, καὶ
τῶν σοφῶν. αἴτιον δὲ ταύτης τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ ὁ
ποιεῖ τοὺς λόγους ἐπαλλάττειν, ὅτι τρόπον τινα ἀρετὴ τυγ-
χάνουσα χορηγίας καὶ βιάζεσθαι δύναται μάλιστα, καὶ
ἔστιν αἰεὶ τὸ κρατοῦν ἐν ὑπεροχῇ ἀγαθοῦ τινος, ὥστε δοκεῖν 15
μὴ ἄνευ ἀρετῆς εἶναι τὴν βίαν, ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου μό-
νον εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν (διὰ γὰρ τοῦτο τοῖς μὲν ἄνοια
δοκεῖ τὸ δίκαιον εἶναι, τοῖς δ' αὐτὸ τοῦτο δίκαιον, τὸ τὸν
κρείττονα ἀρχειν)· ἐπεὶ διαστάντων γε χωρὶς τούτων τῶν λό-
γων οὔτε ἰσχυρὸν οὐθὲν ἔχουσιν οὔτε πιθανὸν ἄτεροι λόγοι, ὥς 20
οὐ δεῖ τὸ βέλτιον κατ' ἀρετὴν ἀρχειν καὶ δεσπόζειν. ὅλως
δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὥς οἴονται, δικαίου τινός (ὁ γὰρ νόμος
δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασιν δίκαιαν,
ἅμα δ' οὐ φασιν τὴν τε γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δι-

1255^a 1-^b4 ὅτι . . δύναται citat Ps.-Plut. *Pro Nobil.* 6 2 εἰσὶ om. in
lac. P¹ 5 καὶ² om. H^a Π¹ P³ π³ 6 ἢ Bas.³: φ codd. 9 ὄν addidi
17 ἄνοια scripsi: εὐνοια codd. Γ: εὐήθεια Richards 24 ἅμα] ὅλως Π¹ π³

jasno: da se ljudi rađaju toliko izvrsniji jedni od 35
drugih sâmo tijelom koliko likovi bogova, za one koji
zaostaju svi bi rekli kako su zaslužili robovati
boljima. Ako je to pak istinito o tijelu, onda je još
pravednije odrediti tako o duši. Samo što nije jed-
nako lako uvidjeti ljepotu duše kao onu tijela. Bjelo- 1255^a
dano je dakle da su jedni po naravi slobodni a drugi
robovi, kojima je robovanje i probitačno i pravedno.

6 Ali i da oni koji govore oprečno tome na neki
način govore ispravno, nije teško vidjeti. Jer u dva se
značenja kazuje 'robovanje' i 'rob'. Postoje nekako 5
i prema zakonu 'rob' i 'robovanje'. Jer taj je zakon
nekakva nagodba⁴⁸, po kojoj kažu da ono što je u ratu
svladano pripada svladateljima. Nu tomu se pravu
opiru mnogi od onih koji se bave zakonima, kao
govorniku koji traži štogod protuzakonito⁴⁹, kao da 10
bi bilo strašno, ako bi onomu tko je uzmožan izvršiti
nasilje i po sili je bolji, svladanik bio rob i podložnik.
I jednima se čini tako, drugima pak onako, i među
mudracima. Uzrok tē raspre, koji čini da se dokazi
razlikuju, u tome je što na neki način krepost,
opskrbljena potporom, i uzmaže najviše izvršiti nasi- 15
lje, i uvijek je ono svladavajuće u suvišku nekoga
dobra, tako te se čini kako nasilje⁵⁰ ne biva bez
kreposti⁵¹, pa raspra biva samo o tome što je pra-
vedno (zbog toga što je jednima dobrohotnost ono
pravedno, dok je drugima pravedno vladavina 20
jačega).⁵² Jer ako se ti razlozi odvoje jedni od drugih,
onda nemaju nikakve ni snage ni vjerojatnosti drugi
dokazi, kako ne treba ono koje je prema kreposti
bolje ni vladati ni gospodariti. U cijelosti, jedni opet
držeci se, kako oni mniju, nečega što je pravedno (jer
je zakon nešto pravedno) ono ropstvo koje je po ratu
postavljaju kao nešto pravedno, ali ga istodobno
i niječu. Jer počelo⁵³ ratova može biti i nepravedno,

25 καίαν εἶναι τῶν πολέμων, καὶ τὸν ἀνάξιον δουλεῦν οὐδα-
μῶς ἂν φαίη τις δοῦλον εἶναι· εἰ δὲ μή, συμβήσεται τοὺς
εὐγενεστάτους εἶναι δοκοῦντας δούλους εἶναι καὶ ἐκ δούλων, εἰ
συμβῇ πραθῆναι ληθθέντας. διόπερ αὐτοὺς οὐ βούλονται
λέγειν δούλους, ἀλλὰ τοὺς βαρβάρους. καίτοι ὅταν τοῦτο λέ-
30 γωσιν, οὐθὲν ἄλλο ζητοῦσιν ἢ τὸ φύσει δοῦλον ὅπερ ἐξ
ἀρχῆς εἴπομεν· ἀνάγκη γὰρ εἶναι τινὰς φάναι τοὺς μὲν
πανταχοῦ δούλους τοὺς δ' οὐδαμοῦ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ
περὶ εὐγενείας· αὐτοὺς μὲν γὰρ οὐ μόνον παρ' αὐτοῖς εὐ-
γενεῖς ἀλλὰ πανταχοῦ νομίζουσιν, τοὺς δὲ βαρβάρους οἵκοι μό-
35 νον, ὡς ὅν τι τὸ μὲν ἀπλῶς εὐγενὲς καὶ ἐλεύθερον τὸ δ'
οὐχ ἀπλῶς, ὥσπερ καὶ ἡ Θεοδέκτου Ἑλένη φησὶ
“θείων δ' ἀπ' ἀμφοῖν ἔκγονον ῥιζωμάτων
τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτρει;”
ὅταν δὲ τοῦτο λέγωσιν, οὐθενὶ ἄλλ' ἢ ἀρετῇ καὶ κακίᾳ δι-
40 ορίζουσι τὸ δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς
1255^b δυσγενεῖς. ἀξιούσι γὰρ, ὥσπερ ἐξ ἀνθρώπου ἀνθρώπον καὶ
ἐκ θηρίων γίνεσθαι θηρίον, οὕτω καὶ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθόν.
ἡ δὲ φύσις βούλεται μὲν τοῦτο ποιεῖν πολλάκις, οὐ μέντοι
4 δύναται.
4 ὅτι μὲν οὖν ἔχει τινὰ λόγον ἢ ἀμφισβήτησις,
5 καὶ οὐκ <ἀεί> εἰσιν οἱ μὲν φύσει δούλοι οἱ δ' ἐλεύθεροι, δῆλον,
καὶ ὅτι ἐν τισι διώριστα τὸ τοιοῦτον, ὧν συμφέρει τῷ μὲν τὸ
δουλεῦν τῷ δὲ τὸ δεσπόζειν [καὶ δίκαιον], καὶ δεῖ τὸ μὲν
ἄρχεσθαι τὸ δ' ἄρχεσθαι ἢν πεφύκασιν ἀρχὴν ἄρχεσθαι, ὥστε
καὶ δεσπόζειν, τὸ δὲ κακῶς ἀσυμφόρως ἐστὶν ἀμφοῖν (τὸ
10 γὰρ αὐτὸ συμφέρει τῷ μέρει καὶ τῷ ὅλῳ, καὶ σώματι καὶ

32 πανταχοῦ] ἐξ ἀρχῆς Π¹ 33 αὐτοὺς H^aΠ¹π³: αὐτοῖς pr. P², P³π³
αὐτοῖς H^aΠ¹ 35 καὶ om. Π² 36 ἐλελόγη M^aΓ 37 Fr. 3
(Nauck³) ἔκγονον corr. P¹: ἐκγονοῖν pr. P¹: ἐκγόνοι M^aP³π³Γ: ἐκ γόνου
P²π³: ἐκ γόνων H^a: ἐκγονοί π³ 38 ἀξιώσει M^aP¹P², rec. P²π³
39 οὐδὲν Π¹ 1255^b 2 γενέσθαι M^aP¹π³ 3 ποιεῖν τοῦτο M^aP¹ 5 οὐκ
om. π³ ἀεί add. Susemihl φύσει om. M^a, pr. P¹ 7 τὸ om. H^aΠ²
καὶ δίκαιον seclusi 8 ἄρχειν τὸ δ' ἄρχεσθαι M^aP¹ 9 ἀν ἀσύμφορον?

i onoga koji nije zaslužio robovati, nitko ne bi ni 25
nazvao robom. Jer kad ne bi bilo tako, dogodilo bi se
i da oni koji su priznato najplemenitijega podrijetla
budu robovi i rođeni od robova, ako bi se zbilo da ih
zarobe i prodaju. Zbog toga dotičnici tē i ne žele
nazivati robovima, nego samo barbare⁵⁴. Pa ipak,
kada tako govore, ništa drugo ne traže nego ono što 30
je ropstvo po naravi, o čemu na početku rekosmo⁵⁵.
Jer mora se reći kako jedni bivaju svugdje robovi,
drugi pak nigdje. A istim načinom i o plemenitosti⁵⁶.
Jer [Grci] sebe ne smatraju samo doma plemenitima
nego i svugdje drugdje, dok barbare smatraju tak- 35
vima samo kod njih doma, kao da postoji nešto koje
je naprosto plemenito i slobodno, i ono koje to nije
naprosto kao kad Teodektova⁵⁷ Helena kaže:

»Mene koja sam s obje strane
odvjetak loze božanske,
tko bi se odvažio nazvati sluškinjom?«⁵⁸

Kada pak to govore, onda ne čine ništa drugo nego
po kreposti i nevaljalosti određuju roba i slobod- 40
njaka, te plemenite i neplemenite. Jer mniju da kao
što se od čovjeka rada čovjek i od zvijeri zvijer, tako
i od dobrih ljudi dobar čovjek. Narav pak često želi 1255^b
tako tvoriti, ali i ne uzmaže.

Dakle, da nekakva razloga ima toj raspri, te da 4
nisu uvijek jedni naravljaju robovi a drugi slobodnjaci, 4
jasno je, ali i da to isto u nekim [slučajevima] odre- 5
đeno postoji: pa koristi i pravedno je jednomu robo-
vati a drugomu gospodariti, i mora jedno biti vladano
a drugo vladati onom vlašću kojom je po naravi
vladati, te tako i gospodariti, dočim loša provedba
toga na štetu je oboma (jer isto je probitačno i dijelu 10

ψυχῇ, ὁ δὲ δοῦλος μέρος τι τοῦ δεσπότου, οἷον ἔμψυχόν τι τοῦ σώματος κεχωρισμένον δὲ μέρος· διὸ καὶ συμφέρον ἐστὶ τι καὶ φιλία δούλῳ καὶ δεσπότη πρὸς ἀλλήλους τοῖς φύσει τούτων ἡζυμένοις, τοῖς δὲ μὴ τούτων τὸν τρόπον, ἀλλὰ κατὰ νόμον καὶ βιασθεῖσι, τούναντίον).¹⁵

7 Φανερόν δὲ καὶ ἐκ τούτων ὅτι οὐ ταυτὸν ἐστὶ δεσποτεία καὶ πολιτική, οὐδὲ πᾶσαι ἀλλήλαις αἱ ἀρχαί, ὥσπερ τινὲς φασιν. ἡ μὲν γὰρ ἐλευθέρων φύσει ἡ δὲ δούλων ἐστίν, καὶ ἡ μὲν οἰκονομικὴ μοναρχία (μοναρχεῖται γὰρ πᾶς οἶκος), ἡ δὲ πολιτικὴ ἐλευθέρων καὶ ἴσων ἀρχή. ὁ μὲν οὖν δεσπό-²⁰ της οὐ λέγεται κατ' ἐπιστήμην, ἀλλὰ τῷ τοιούτῳ εἶναι, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δοῦλος καὶ ὁ ἐλεύθερος. ἐπιστήμη δ' ἂν εἴη καὶ δεσποτικὴ καὶ δουλική, δουλικὴ μὲν οἷαν περ ὁ ἐν Συρακούσαις ἐπαίδευεν· ἐκεῖ γὰρ λαμβάνων τις μισθὸν ἐδίδασκε τὰ ἐγκύκλια διακονήματα τοὺς παῖδας· εἴη δ' ²⁵ ἂν καὶ ἐπὶ πλείον τῶν τοιούτων μάθησις, οἷον ὀψοποικὴ καὶ τᾶλλα τὰ τοιαῦτα γένη τῆς διακονίας. ἐστὶ γὰρ ἕτερα ἐτέρων τὰ μὲν ἐντιμότερα ἔργα τὰ δ' ἀναγκαϊότερα, καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν “δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου”. αἱ μὲν οὖν τοιαῦται πᾶσαι δουλικαὶ ἐπιστήμαι εἰσι· ³⁰ δεσποτικὴ δ' ἐπιστήμη ἐστὶν ἡ χρηστικὴ δούλων. ὁ γὰρ δεσπότης οὐκ ἐν τῷ κτᾶσθαι τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐν τῷ χρῆσθαι δούλοις. ἐστὶ δ' αὕτη ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν μέγα ἔχουσα οὐδὲ σεμνόν· ἂ γὰρ τὸν δούλον ἐπίστασθαι δεῖ ποιεῖν, ἐκείνῳ δὲ ταῦτα ἐπίστασθαι ἐπιτάττειν. διὸ ὅσοις ἐξουσία μὴ αὐτοὺς ³⁵ κακοπαθεῖν, ἐπίτροπός τις λαμβάνει ταύτην τὴν τιμὴν, αὐτοὶ δὲ πολιτεύονται ἢ φιλοσοφοῦσιν. ἡ δὲ κτητικὴ ἐτέρα ἀμφοτέρων τούτων, οἷον ἡ δικαία, πολεμικὴ τις οὕσα ἢ θηρευ-

12 μέρος + τοῦ σώματος Π¹ 14 τούτων] τοιούτοις Γ 23 ἐν +
ταῖς Μ²Ρ¹ 24 ἐπαίδευεν Μ²Ρ¹ 26 τῶν τοιούτων] τούτων
Μ²Ρ¹ ὀψοποιτικὴ pr. H^a, Π¹ 27 ἕτερα] ἔργα Π² 29 fr. 2. 492
Kock 36 τις addidi 38 οἷον δικαία Susemihl: ἡ δικαία, οἷον
Richards

i cjelini, i tijelu i duši / i rob je nekakav dio gospodara, kao živi ali i odvojivi dio njegova tijela. Zbog toga i postoji nešto probitačno i prijateljstvo između roba i gospodara, kada se tako odnose po naravi; onima pak kojima ne biva takvim načinom, nego je prema zakonu i po sili, događa se oprečno tome)]¹⁵

7 A bjelodano je i iz tih stvari, kako nisu isto vlast gospodara⁵⁹ i državnička vlast,⁶⁰ niti su pak takve uzajamno sve druge vladavine, kao što neki govore.⁶¹ Jer jedna je nad onima koji su naravljju slobodnjaci, druga nad onima koji su naravljju robovi. (Vlast nad domaćinstvom je jednovlada⁶² (jer svakim domom vlada samo jedan), dok je državnička vlast ona nad slobodnima i jednakima.)²⁰

Gospodar se dakle ne naziva prema znanosti,⁶³ nego zbog toga što je takav, a isto i rob i slobodnjak. Pa ipak bi mogla postojati i znanost gospodara i znanost roba, i to ova druga poput one kakva se naučavaše u Sirakuzi. Ondje je naime neki za plaću poučavao ropčad služinskim poslovima. A mogla bi se ta poduka proširiti, te uključiti začinarstvo⁶⁴ i ostale takve vrste službe. Jer neki su poslovi časniji od drugih, a neki opet nužniji, i prema poslovici, »i nad robom ima rob, i nad gospodarem gospodar.«⁶⁵ Sve su ³⁰ te dakle znanosti za robove.⁶⁶ Dočim znanost gospodara je ona koja se tiče upotrebe robova. Jer gospodar se [pokazuje] ne u stjecanju robova, nego u korištenju robova. Nu u samoj toj znanosti nema ničega ni velikog ni štovanog. Jer one stvari koje rob mora znati izvršavati, [gospodar] te mora znati naredivati. Stoga onima koji mogu ne zlopatiti se time, kakav upravitelj preuzima tu dužnost, dok oni upravljaju državom ili se bave znanošću.⁶⁷ Dočim znanost ³⁵ stjecanja robova različita je od tih obaju, i ukoliko je

τική. περὶ μὲν οὖν δούλου καὶ δεσπότου τοῦτον διωρίσθω τὸν
40 τρόπον.

1256^a. "Ὅλως δὲ περὶ πάσης κτήσεως καὶ χρηματιστικῆς θεω- 8
ρήσωμεν κατὰ τὸν ὑφ' ἡγημένον τρόπον, ἐπεὶ περὶ καὶ ὁ δοῦ-
λος τῆς κτήσεως μέρος τι ἦν. πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν
ἂν τις πότερον ἢ χρηματιστικῇ ἢ αὐτῇ τῇ οἰκονομικῇ ἔστιν
5 ἢ μέρος τι, ἢ ὑπηρετική, καὶ εἰ ὑπηρετική, πότερον ὥς ἢ
κερκιδοποιικῇ τῇ ὑφαντικῇ ἢ ὥς ἢ χαλκουργικῇ τῇ ἀνδρι-
αντοποιῇ (οὐ γὰρ ὡσαύτως ὑπηρετοῦσιν, ἀλλ' ἢ μὲν ὄργανα
παρέχει, ἢ δὲ τὴν ὕλην· λέγω δὲ ὕλην τὸ ὑποκείμε-
νον ἐξ οὗ τι ἀποτελεῖται ἔργον, οἷον ὑφάντη μὲν ἔρια
10 ἀνδριαντοποιῶ δὲ χαλκόν). ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἢ αὐτῇ ἢ οἰκο-
νομικῇ τῇ χρηματιστικῇ, δηλόν (τῆς μὲν γὰρ τὸ πορίσα-
σθαι, τῆς δὲ τὸ χρήσασθαι· τίς γὰρ ἔσται ἢ χρησομένη
τοῖς κατὰ τὴν οἰκίαν παρὰ τὴν οἰκονομικὴν;)· πότερον δὲ
μέρος αὐτῆς ἔστι τι ἢ ἕτερον εἶδος, ἔχει διαμφισβήτησιν·
15 εἰ γὰρ ἔστι τοῦ χρηματιστικοῦ θεωρῆσαι πόθεν χρήματα καὶ
κτήσεις ἔσται, ἢ γε κτήσεις πολλὰ περιείλφε μέρη καὶ ὁ
πλούτος, ὥστε πρῶτον ἢ γεωργικῇ πότερον μέρος τι τῆς χρη-
ματιστικῆς ἢ ἕτερον τι γένος, καὶ καθόλου ἢ περὶ τὴν τρο-
φὴν ἐπιμέλεια καὶ κτήσεις; ἀλλὰ μὴν εἶδη γε πολλὰ τρο-
20 φῆς, διὸ καὶ βίοι πολλοὶ καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων
εἰσὶν· οὐ γὰρ οἷόν τε ζῆν ἄνευ τροφῆς, ὥστε αἱ διαφοραὶ
τῆς τροφῆς τοὺς βίους πεποιήκασιν διαφέροντας τῶν ζώων.
τῶν τε γὰρ θηρίων τὰ μὲν ἀγελαῖα τὰ δὲ σποραδικὰ ἔστιν,
ὁποτέρως συμφέρει πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῖς διὰ τὸ τὰ μὲν
25 ζωοφάγα τὰ δὲ καρποφάγα τὰ δὲ παμφάγα αὐτῶν εἶναι,
ὥστε πρὸς τὰς ῥαστώνας καὶ τῇ αἵρεσιν τὴν τούτων ἢ φύσιν τοὺς

1256^a 1 θεωρήσωμεν Π¹π³ 6 κερκιδοποιικῇ M³P¹Π³ ἢ om.
H¹P¹ 9 ἔριον P¹Γ 10 χαλκός P¹Γ, P²M²: χαλκοῦν ut vid. H^a
ἢ² corr. P²: om. cet. 13 παρὰ] περὶ M³P³π³ 14 δι' ἀμφισβήτησιν
H^aP² 16 γε scripsi: δὲ codd. Γ 17 τῆς οἰκονομικῆς Garve
22 διαφέροντας πεποιήκασιν M³P¹ 25 τὰ δὲ παμφάγα om. pr. P¹: τὰ
δὲ om. M³

pravedna, ona je nekakvo ratno ili lovno umijeće.⁶⁸
Dakle, o robu i gospodaru neka je razlučeno na taj
način.

8 Uopće o cjelokupnoj imovini i umijeću stjecanja 1256^a
bogatstva, razvidjet ćemo prema nevedenom
načinu,⁶⁹ budući da je i rob nekakav dio imovine.
Prvo dakle mogao bi dvoumiti tkogod, je li umijeće
stjecanja bogatstva isto što i umijeće gospodarstva ili
neki njegov dio, ili je pak poslužbeno; i ako je 5
poslužbeno, je li onda kao umijeće izradbe čunkova
tkalaštvu ili kao ljevarstvo kiparstvu (jer ih ne poslu-
žuju istim načinom, nego jedno pruža oruđa, a drugo
tvar; a tvarju pak nazivam onaj podstavnik⁷⁰ iz kojeg
se zgotovljuje neko djelo, kao što je tkalcu, vuna
i kipu mjed). Kako, dakle, nije isto umijeće gospo- 10
darstva i ono stjecanja bogatstva, sada je jasno (jer
jedno pribavlja ono čime se drugo služi); jer koje će
drugo, mimo umijeća gospodarstva, biti ono koje se
služi stvarima što su u kući? Nu je li ono njegov dio,
ili pak drukčija vrsta, ostaje dvojbeno. Jer ako je 15
dužnost vičnika u stjecanju razmotriti odakle potječu
bogatstvo i imovina – a imovina obuhvaća mnoge
dijelove kao i bogatstvo – onda prvo: je li poljodjel-
stvo dio umijeća stjecanja bogatstva ili neki drugi
rod, i uopće trud oko hrane i njezina dobava? 20
Postoje, dalje, i mnoge vrste hrane, te stoga i mnogi
životi i životinja i ljudi; jer živjeti se ne može bez
hrane, tako te su razlike u hrani načinile različite
živote životinja. Jer od zvijeri⁷¹ jedne su krdne dok
su druge osamljeničke, kako im je već prikladno radi 25
ishrane, zbog toga što su jedne mesojedi, jedne biljo-
jedi, jedne svejedi; tako te, poradi lakoće u pribavi
i izboru hrane, narav je njihove živote razlučila, jer

